

УДК: 378:355:355.45

Ольга ЛЕМЕШКО,

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ- ПРИКОРДОННИКІВ ДО ЛОКАЛІЗАЦІЇ НЕСТАНДАРТНИХ СИТУАЦІЙ У ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН

У статті обґрунтовано модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон, яка враховує основні компоненти досліджуваного процесу, відтворює, імітує та відображає властивості, ознаки та його характеристики. У моделі розкрито концептуальний, організаційно-методичний та результативно-оцінний блоки. Установлено таке: концептуальний блок формує мету, вимоги до фахівця, особливості та завдання офіцера-прикордонника в пунктах пропуску через державний кордон; організаційно-методичний блок відображає систему знань, умінь та досвіду професійної діяльності, засвоєння яких при впровадженні педагогічної технології сприятиме формуванню у майбутніх офіцерів-прикордонників професійної готовності до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон; результативно-оцінний блок охоплює сукупність компонентів, показників та рівнів для оцінки рівня професійної готовності курсантів, в якому реалізовано вибір оптимальних видів контролю результатів освітньої діяльності.

© Лемешко О.

Ключові слова: *майбутній офіцер-прикордонник, модель, професійна готовність, нестандартна ситуація.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні суттєво змінилися основні ризики та загрози національній безпеці України: тероризм, міжнародна злочинність, контрабандна діяльність, військові дії на сході України, тому виникла нагальна потреба у перегляді та вдосконаленні протидії цим факторам. Обстановка на державному кордоні постійно ускладнюється, тому необхідно швидко реагувати на її зміни та приймати законні рішення. Важливо підняти на високий рівень професійну підготовку персоналу та підрозділів в цілому та до дій з локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон зокрема. Це неможливо здійснити без гнучкої системи професійної підготовки курсантів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (НАДПСУ), що передбачає розробку моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема вдосконалення професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон є предметом уваги військової і педагогічної науки як вітчизняних, так і закордонних учених. У дослідженнях В. Балашова, Л. Боровика, О. Галімова, О. Діденка, Д. Іщенко, А. Мальцева, В. Райка та ін. розкриваються особливості удосконалення професійної готовності прикордонників, які враховують специфіку оперативно-службової діяльності підрозділів та органів охорони державного кордону України. Однак результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що поза увагою дослідників залишається розв'язання проблеми професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон.

Метою статті є обґрунтування специфіки моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до лока-

лізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон можна трактувати як цілеспрямовану взаємодію суб'єктів освітнього процесу (керівного складу ВНЗ, науково-педагогічного складу, курсантів, курсових офіцерів), результатом якої є сформованість такої готовності. Зміст цього процесу передбачає спрямованість дій учасників на досягнення спільної мети – формування особистості майбутнього офіцера-прикордонника з високим рівнем професійної готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон, позитивним ставленням до майбутньої діяльності в професійній сфері, усвідомленням соціального значення своєї професії та себе як суб'єкта такої діяльності, здатністю на високому рівні приймати законні рішення.

Моделювання є розповсюдженим методом дослідження різних процесів й явищ, що застосовується у багатьох науках як на емпіричному (вимірjuвальна, описова та інші функції), так і на теоретичному рівнях (інтерпретаторська, пояснювальна, прогноуюча функції, експеримент). Моделювання дає можливість всебічно розглянути педагогічну систему й визначити шляхи її вдосконалення. Як зазначає В. Ягупов, “Модель (від лат. *modulus* – міра, мірило, зразок) навчального процесу – це еталонне уявлення про навчання учнів, його конструювання в умовах конкретних освітньо-виховних закладів. Вона визначає цілі, основи організації та проведення навчального процесу. Основними її складовими мають бути цільовий, стимулювально-мотиваційний, змістовий, процесуальний, контрольно-регульований, оцінково-результативний та суб'єкт-суб'єктний компоненти” [1, с. 227]. Моделлю позначають систему об'єктів або знаків, що відтворює істотні властивості системи-оригіналу [2, с. 213].

На думку Т. Ваколюк, модель повинна включати орієнтовну, виконавчу й контрольну частини. В орієнтовній частині моделі, в узагаль-

неному вигляді, повинна бути подана основна ідея змісту і вказані її основні позиції. Виконавча частина – основна [3, с. 107].

Для використання розробленої моделі важливо врахувати вимоги до її побудови: узгодженість з науковим середовищем, створення передумов в середовищі для функціонування моделі, простота моделі для фіксації багатоманітності реальної ситуації, адекватність моделі (ємкість, чіткість, реальність), очевидність та зрозумілість робочого інструменту.

Важливу роль в моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон відіграє мотиваційна складова. Мова йде про відносну самостійність та ініціативність курсантів, що впливає на зростання значимості мотиваційної складової. Курсанти повинні незалежно та точно визначити особистісні цілі (самостійна діяльність) та усвідомити зміст та результативність своєї діяльності. Розроблена модель є структурним поєднанням елементів (блоків), які у сукупності відображають особливості формування професійної готовності. З урахуванням специфіки професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та досвіду проектування моделей у структурі моделі ми виокремили три складових: концептуальний, організаційно-методичний і результативно-оцінний блоки. Кожний із цих блоків є системотвірним елементом обраної моделі та характеризується специфічним змістом, оригінальною структурою, відносною самостійністю та функціональністю. У загальному вигляді модель формування професійної готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон подано на рис.

Першою складовою моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон, яка має визначальний вплив на результат усього педагогічного експерименту з її формування, є концептуальний блок, який передбачає формулювання мети педагогічної діяльності. Він визначає вибір способів дій і є засобом управління, порівняння результатів дій з прогнозованим результатом у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в ППР через ДК

Концептуальний блок включає мету, вимоги до офіцера-прикордонника в пункті пропуску, завдання та особливості професійної діяльності офіцера-прикордонника в пункті пропуску через державний кордон.

Окрім складових професійної готовності, в моделі формування професійної готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон важливе значення надається чіткому визначенню мети цього процесу. Педагогічний процес у ВВНЗ – це спеціально організована система освітньої діяльності науково-педагогічного складу та керівництва ВВНЗ щодо підготовки кваліфікованих військових фахівців з розвиненими професійно значимими й особистісними якостями.

Д. Іщенко, А. Філіппов розглядають педагогічний процес у ВВНЗ, що готує офіцерів-прикордонників, як “цілеспрямовану, взаємообумовлену діяльність командирів, вихователів, штабів з підготовки військовослужбовців та прикордонних колективів до успішного виконання завдань з охорони та надійного захисту державного кордону”. Військово-педагогічний процес у ВВНЗ – це єдність навчання, виховання, освіти й розвитку, як цілеспрямовану й взаємозалежну діяльність викладацького складу, що містить такі основні елементи: теоретичну й практичну підготовку слухачів під час занять, організовану систему позанавчальної діяльності, виховну й культурно-масову роботу, практику й стажування у військах [4, с. 17].

Серед завдань моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в ППР через ДК слід вказати на такі:

розвиток мотивації до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон;

формування знань і професійно важливих якостей майбутніх офіцерів-прикордонників;

розширення професійно необхідних знань щодо охорони та захисту державного кордону;

відпрацювання комунікативної компетенції та навичок ефективної взаємодії з особами, що перетинають державний кордон у пунктах пропуску через державний кордон;

вивчення шляхів вирішення конфліктів та основних шляхів попередження нестандартних ситуацій;

навчання способів і прийомів взаємодії та управлінського впливу при організації служби прикордонних нарядів;

удосконалення навичок аналізу своєї професійної діяльності.

Важливою складовою моделі є організаційно-методичний блок, який охоплює систему знань, умінь та досвіду професійної діяльності, засвоєння яких при впровадженні педагогічної технології сприятиме формуванню у майбутніх офіцерів-прикордонників професійної готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон. До організаційно-методичний блоку ми зараховуємо відповідні принципи та закономірності роботи, а також етапи та педагогічні умови формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон. Плануючи нашу роботу ми також брали до уваги закономірності та принципи формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників.

При визначенні та обґрунтуванні необхідних педагогічних умов ми враховували зміст професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників, що охоплює особистісний, когнітивний та діяльнісний компоненти. Виділені характеристики є єдиним цілим однієї якості, проявляються при взаємодії кожного компонента. Формування кожного з них неможливо розглядати у відриві один від одного, тому при впровадженні педагогічних умов ми враховували, що кожна із умов повинна забезпечити формування відповідного компонента та формування професійної готовності як цілісної особистісної якості.

Ми визначили такі педагогічні умови формування професійної готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон:

збагачення змісту навчання поняттями, ідеями, теоріями щодо особливостей локалізації нестандартних ситуацій в ППР через ДК на основі системного аналізу ситуації на кордоні;

використання активних методів навчання для відпрацювання в майбутніх офіцерів-прикордонників умінь приймати обґрунтовані рішення при локалізації нестандартних ситуацій в ППР через ДК;

удосконалити в майбутніх офіцерів-прикордонників навички ефективної комунікативної компетенції для налагодження оптимальної міжособистісної взаємодії між подорожуючим в ППР через ДК;

організувати стажування курсантів для закріплення теоретичних знань щодо локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон;

відповідна підготовка науково-педагогічного складу до формування у майбутніх офіцерів-прикордонників професійної готовності до локалізації нестандартних ситуацій в ППР через ДК.

Організаційно-методичний блок формування професійної готовності передбачає також поетапне впровадження визначених дій у цьому процесі. Ми виділяємо наступні етапи: мотиваційно-пізнавальний, організаційно-діяльнісний та аналітично-оцінний.

Мотиваційно-пізнавальний етап передбачає визначення мети і завдань професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон; формування мотивації до професійної діяльності; оволодіння професійно важливими знаннями, вміннями і навичками; формування уявлення курсантів про професійні ідеали.

Організаційно-діяльнісний етап включає цілеспрямоване формування професійних якостей, а саме професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон шляхом вирішення практичних завдань і прийняття законних рішень;

Метою аналітично-оцінного блоку є аналіз, оцінка та коригування одержаних після проведення формувальних заходів індивідуального рівня знань, умінь і навичок, необхідних для формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон; коригування змісту проведених заходів для отримання бажаного результату.

Насамкінець результативно-оцінний блок моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон передбачає моніторинг на всіх етапах підвищення рівня професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників, необхідність відслідковування динаміки розвитку усіх компонентів їх професійної готовності. Цей блок моделі передбачає також аналіз результатів застосування моделі та ефективності розробленої моделі формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон. Узагальненим показником результативності та якості такої професійної готовності є високий, середній та низький рівні розвитку професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Висновки. У представленій моделі формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державний кордон охарактеризовано концептуальний, організаційно-методичний та результативно-оцінний блоки. Створена модель формує мету, вимоги до фахівця, особливості та завдання офіцера-прикордонника в пунктах пропуску через державний кордон; відображає систему знань, умінь та досвіду професійної діяльності, засвоєння яких при впровадженні педагогічної технології сприятиме формуванню у майбутніх офіцерів-прикордонників професійної готовності до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон; охоплює сукупність компонентів, показників та рівнів для оцінки рівня професійної готовності курсантів в якому реалізовано вибір оптимальних видів контролю результатів освітньої діяльності.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розробка методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до локалізації нестандартних ситуацій у пунктах пропуску через державний кордон.

Список використаної літератури

1. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.
2. Яременко В. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконті, 2007. – Т. 2. – 926 с.
3. Ваколюк Т. В. Педагогічні умови інтенсивного навчання іноземної мови курсантів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ваколюк Тетяна Володимирівна. – Хмельницький, 2003. – 199 с.
4. Іщенко Д. В. Основи військової педагогіки / Д. В. Іщенко, А. Ф. Філіппов. – Хмельницький : Вид-во АПВУ, 2002. – 105 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Мальцев А. Ю.

Лемешко О. В. Модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів-пограничників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державну межу

В статті обґрунтована модель формування професійної готовності майбутніх офіцерів-пограничників до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державну межу, яка враховує основні компоненти досліджуваного процесу, відтворює, імітує та відображає його властивості, ознаки та їх характеристики. В моделі розкрито концептуальний, організаційно-методичний та результативно-оцінювальний блоки. Встановлено наступне: концептуальний блок формує мету, вимоги до спеціаліста, особливості та завдання офіцера-пограничника в пунктах пропуску через державну межу; організаційно-методичний блок відображає систему знань, умінь та досвіду професійної діяльності, засвоєння яких при впровадженні педагогічної технології сприятиме формуванню у майбутніх офіцерів-пограничників професійної готовності до локалізації нестандартних ситуацій в пунктах пропуску через державну межу; результативно-оцінювальний блок охоплює сукупність компонентів, показників та рівнів для оцінки рівня професійної готовності курсантів в якому реалізовано

выбор оптимальных видов контроля результатов образовательной деятельности.

Ключевые слова: *будущий офицер-пограничник, модель, профессиональная готовность, нестандартная ситуация.*

Lemeshko O. B. The model of the professional readiness formation of the future border guards officers to localization of non-standard situations at the check points across the state border.

The article deals with the model of the professional readiness formation of the future border guard officers to localization of non-standard situations at the check points across the state border. The conceptual, organizational and methodological, evaluative and efficient modules in the frames of the model of the professional readiness formation of the future border guard officers to localization of non-standard situations at the check points across the state border have been analyzed. The author points out that a conceptual module forms the purpose, requirements for specialist features and objectives of border guard officer at checkpoints across the state border; organizational and methodological module displays a system of knowledge, skills and professional experience, mastering of which in the implementation of educational technology will facilitate a formation of future border guard officers professional readiness for localization of non-standard situations at checkpoints across the state border; an evaluative and efficient module includes a set of components, skills and levels to assess the level of professional readiness of cadets which implemented the choice of the best testing results of educational activities.

The first component of the professional readiness formation of the future border guards officers to localization of non-standard situations at the check points across the state border has a decisive influence on the outcome of the entire pedagogical experiment of its formation. The conceptual block involves the formulation of goals of the educational activities. It determines the choice of methods of action and a means of control, comparing the results of the actions of predictable result in the training of future border guard officers.

An important component of the model is organizational and methodical module that includes a system of knowledge, skills and professional experience, mastering of which in the implementation of educational technology will facilitate the professional readiness formation of the future border guards officers to localization of non-standard situations at the check points across the state border. That module includes relevant principles and patterns of work and the stages and pedagogical conditions of the professional readiness formation of the future border guard officers to localization of non-standard situations at the check points across the state border.

Finally evaluative and efficient module in the frames of the model of professional readiness formation of the future border guards officers to solution of non-standard situations at the check points across the state border involves monitoring at all stages of the level raising of professional readiness of future border guard officers. This module also provides analysis of the application of the model and the effectiveness of the formation of the future border guards officers to localization of non-standard situations at the check points across the state border. Generalized indicator of the effectiveness and quality of such professional readiness is high, medium and low level of formation of the future border guards officers to localization of non-standard situations at the check points across the state border.

Keywords: *future border guard officer, model, professional readiness, non-standard situation.*